

Міжнародний гуманітарний університет
Факультет права та економіки
Кафедра державно-правових дисциплін

СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

Галузь знань
Спеціальність
Назва освітньої програми
Рівень вищої освіти

26 «Цивільна безпека»
262 «Правоохоронна діяльність»
Правоохоронна діяльність
перший (бакалаврський) рівень

Розробники і викладачі	Контактний тел.	E-mail:
доцент кафедри державно-правових дисциплін, к.ю.н., доцент Атаманова Наталя Віталіївна	097-273-21-40	Atamanova1710@gmail.com

1. АНОТАЦІЯ ДО КУРСУ

Теорія держави і права (ТДП) як наука – це система знань про найзагальніші закономірності виникнення та буття держави і права, що знаходить вираз у поняттєво-категорійному апараті юридичної науки.

Історичний досвід свідчить, що теорія держави і права склалася як синтез енциклопедії права та філософії права. Енциклопедія права розглядалась як наука, що інтегрує юридичні знання та виробляє на їх основні загально-правові поняття: поняття норми права, правовідносин, джерел права, системи права тощо. Філософія права покликана була виробити за допомогою цих понять загальний ідеал правового порядку. Таким чином, ТДП містить об'єктивне теоретичне розуміння права і держави як реально існуючих феноменів й водночас створює ідеальні моделі права і держави як зразки для їх подальшого розвитку.

У межах навчального курсу ТДП студенти вивчатимуть загальні для всієї державно-правової реальності явища та загальні для всієї юриспруденції категорії та поняття, таких як право, держава, суб'єкти права, правопорядок тощо та загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування державно-правових явищ, знання яких уможливило глибоке вивчення предмету інших юридичних наук.

Метою вивчення ТДП – є забезпечення студентів знаннями про причини виникнення, сутність держави і права, принципи, закономірності та механізми походження, розвитку і функціонування цих інституцій та інших державно-правових явищ.

Формування у студентів спеціальної юридичної мови та оволодіння ними понятійно-категорійним апаратом юриспруденції є головними **цілями** навчальної дисципліни.

Передумови для вивчення дисципліни. Теорія держави і права належить до системи соціогуманітарних наук, які вивчають людину в її суспільних відносинах, і тому вона безпосередньо чи опосередковано взаємодіє з іншими суспільними науками. Важливе значення для теорії держави і права має її взаємозв'язок з філософією, яка формулює лише найзагальніші положення про державу і право, в той час як теорія держави і права вивчає державно-правові інститути багатогранно, використовуючи при цьому її наукові досягнення та філософські категорії (сутність, зміст, форма, метод, система, структура та ін.). Тісний зв'язок теорії держави і права з філософією привів до формування на їх стику філософії права, яка зосереджується на методологічному аспекті пізнання правових явищ і процесів, вивчає їх з філософських позицій.

2. ОЧІКУВАНІ КОМПЕТЕНТНОСТІ, ЯКІ ПЛАНУЄТЬСЯ СФОРМУВАТИ ТА ДОСЯГНЕННЯ ПРОГРАМНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Навчальна дисципліна Теорія держави і права забезпечує набуття перелічених нижче компетентностей та досягнення програмних результатів навчання.

Інтегральна компетентність

Здатність вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері правоохоронної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів правоохоронної діяльності і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК5. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК8. Здатність приймати обґрунтовані рішення, критичного, стратегічного, дизайн-мислення.

ЗК10. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

ЗК11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні (фахові) компетентності

СК1. Усвідомлення функцій держави, форм реалізації цих функцій, правових основ правоохоронної діяльності; дотримання основних принципів реалізації правоохоронної функції держави.

СК3. Здатність професійно оперувати категоріально-понятійним апаратом права і правоохоронної діяльності.

СК4. Здатність до критичного та системного аналізу правових явищ і застосування набутих знань та навичок у професійній діяльності.

СК5. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати правову інформацію з різних джерел.

СК6. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації.

СК10. Здатність визначати належні та придатні для юридичного аналізу факти.

Навчальна дисципліна Теорія держави і права забезпечує досягнення **програмних результатів навчання (РН)**, передбачених освітньою програмою:

РН1. Розуміти історичний, економічний, технологічний і культурний контексти розвитку правоохоронної діяльності.

РН3. Збирати необхідну інформацію з різних джерел, аналізувати і оцінювати її.

РН10. Виокремлювати юридично значущі факти і формувати обґрунтовані правові висновки.

РН11. Знати і розуміти сучасні правові доктрини, цінності та принципи функціонування національної правової системи.

Заплановані результати навчання за навчальною дисципліною

Знання:

1. називати предмет теорії держави і права, форми і функції держави і права, загальні засади правового регулювання суспільних відносин;
2. знати основні властивості держави і права, роль і зміст принципів права, особливості та значущість права як соціального регулятора та його відмінність від інших регуляторів суспільних відносин, структуру системи права і системи законодавства, поняття правової системи та зв'язки між її основними елементами.

Уміння:

3. уміти правильно тлумачити і застосовувати правові норми та принципи, сприяти реалізації прав людини і впровадженню вимог верховенства права у суспільну, передусім юридичну, практику;
4. використовувати поняттєво-категорійний апарат право- і державознавства для оцінки та аналізу юридичних фактів, правових статусів, правових ситуацій, форм держави та державних механізмів, юридичних конфліктів та способів їх вирішення.

Навички:

5. упорядковувати набуті знання у вигляді есе з теорії держави і права.
6. аргументовано вибрати предметні області майбутніх досліджень.

3.ОБСЯГ ТА ОЗНАКИ КУРСУ

Загалом		Вид заняття (денне відділення / заочне відділення)			Ознаки курсу		
ЄКТС	годин	Лекційні заняття	Практичні заняття	Самостійна робота	Курс, (рік навчання)	Семестр	Обов'язкова / вибіркова
8	240	70 / 20	56 / 20	144 / 200	1	1, 2	Обов'язкова

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

4.1. Денна форма навчання

1 курс 1 семестр

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	усього	у тому числі		
		лекц.	прак	сам.роб.
Модуль 1. Вступ до теорії держави і права				
Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна	8	2	2	4
Тема 2. Методологія теорії держави і права	8	2	2	4
Тема 3. Історичні та соціальні передумови буття держави і права	8	2	2	4
Модуль 2. Теорія держави				
Тема 4. Поняття, ознаки та функції держави	8	2	2	4
Тема 5. Форми держави	8	2	2	4
Тема 6. Державна влада і механізм держави	8	2	2	4
Тема 7. Політична система суспільства і держава	8	2	2	4
Тема 8. Громадянське суспільство та його державна організація	8	2	2	4
Тема 9. Демократична, правова і соціальна держава	8	2	2	4
Тема 10. Держава та людина	8	2	2	4
Модуль 3. Догма права.				
Тема 11. Походження права та основні концепції праворозуміння	9	2	2	5
Тема 12. Право в системі соціального регулювання	8	2	2	4
Тема 13. Поняття та сутність права	9	2	2	5
Тема 14. Форми права	8	2	2	4
Усього годин	114	28	28	58
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ЗАЛІК				

1 курс 2 семестр

Тема 15. Норма права	10	4	2	4
Тема 16. Система права та система законодавства	10	4	2	4
Тема 17. Правові системи сучасності	8	2	2	4
Модуль 4. Динаміка та дія права				
Тема 18. Правосвідомість і правова культура	10	4	2	4
Тема 19. Суб'єкти права	10	4	2	4
Тема 20. Реалізація та застосування права	10	4	2	4

Тема 21. Правові відносини	10	4	2	4
Тема 22. Правозначуща поведінка	10	4	2	4
Тема 23. Юридичні наслідки правозначущої поведінки. Юридична відповідальність	8	2	2	4
Тема 24. Правоутворення, правотворчість, законотворчість	8	2	2	4
Тема 25. Верховенство права, законність і правопорядок	8	2	2	4
Тема 26. Тлумачення правових норм	8	2	2	4
Тема 27. Юридична практика, юридичний процес, юридична техніка	8	2	2	4
Тема 28. Механізм правового регулювання	8	2	2	4
Усього годин	126	42	28	56
ВСЬОГО	240	70	56	114
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ІСПИТ				

4.2. Заочна форма навчання

1 курс 1 семестр

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин				
	усього	у тому числі			
		лекц	прак	лаб	інд
Модуль 1. Вступ до теорії держави і права					
Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна	7				7
Тема 2. Методологія теорії держави і права	7				7
Тема 3. Історичні та соціальні передумови буття держави і права	7				7
Модуль 2. Теорія держави					
Тема 4. Поняття, ознаки та функції держави	11	2	2		7
Тема 5. Форми держави	11	2	2		7
Тема 6. Державна влада і механізм держави	11	2	2		7
Тема 7. Політична система суспільства і держава	7				7
Тема 8. Громадянське суспільство та його державна організація	7				7
Тема 9. Демократична, правова і соціальна держава	11	2	2		7
Тема 10. Держава та людина	7				7
Усього годин	86	8	8		70
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ - ЗАЛІК					

1 курс 2 семестр

Модуль 3. Догма права.

Тема 11. Походження права та основні концепції праворозуміння	7					7
Тема 12. Право в системі соціального регулювання	7					7
Тема 13. Поняття та сутність права	11	2	2			7
Тема 14. Форми права	7					7
Тема 15. Норма права	11	2	2			7
Тема 16. Система права та система законодавства	7					7
Тема 17. Правові системи сучасності	7					7
Усього годин	57	4	4			49

2 курс 3 семестр

Модуль 4. Динаміка та дія права

Тема 18. Правосвідомість і правова культура	7					7
Тема 19. Суб'єкти права	12	2	2			8
Тема 20. Реалізація та застосування права	12	2	2			8
Тема 21. Правові відносини	12	2	2			8
Тема 22. Правозначуща поведінка	12	2	2			8
Тема 23. Юридичні наслідки правозначущої поведінки. Юридична відповідальність	7					7
Тема 24. Правоутворення, правотворчість, законотворчість	7					7
Тема 25. Верховенство права, законність і правопорядок	7					7
Тема 26. Тлумачення правових норм	7					7
Тема 27. Юридична практика, юридичний процес, юридична техніка	7					7
Тема 28. Механізм правового регулювання	7					7
Усього годин	97	8	8			81
ВСЬОГО	240	20	20			200
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ – ІСПИТ						

5. ТЕХНІЧНЕ Й ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ / ОБЛАДНАННЯ

Студенти отримують теми та питання курсу, основну і додаткову літературу, рекомендації, завдання та оцінки за їх виконання як традиційним шляхом, так і з використанням університетської платформи онлайн навчання на базі **Moodle**. Окрім того, практичні навички у

пошуку та аналізу інформації за курсом, з оформлення індивідуальних завдань, тощо, студенти отримують, користуючись університетськими комп'ютерними класами та бібліотекою.

5. ПИТАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

I семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
МОДУЛЬ 1. ВСТУП ДО ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА			
1	ТЕМА 1. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЯК НАУКА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА 1. Поняття юриспруденції та її склад. 2. Об'єкт та предмет теорії держави і права. 3. Місце теорії держави і права в сучасній юриспруденції. 4. Функції теорії держави і права.	2	-
2	ТЕМА 2. МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА 1. Поняття та система методології юридичної науки. 2. Загальні та загальнонаукові методи теорії держави і права. 3. Міждисциплінарні та спеціально-юридичні методи теорії держави і права. 4. Порівняльне правознавство (юридична компаративістика).	2	-
3	ТЕМА 3. ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПЕРЕДУМОВИ БУТТЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА 1. Поняття суспільства та його структура. 2. Соціальні інститути. Влада як соціальний інститут. 3. Характеристика соціальної влади і соціальних норм у первісному суспільстві. 4. Основні теорії походження держави та права. 5. Східний та західний шляхи виникнення держави. 6. Історичні типи держави та права.	2	-
МОДУЛЬ 2. ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ			
4	ТЕМА 4. ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ 1. Держава: поняття та основні ознаки. Атрибути держави. 2. Функції держави: поняття та класифікація. 3. Характеристика основних внутрішніх і зовнішніх функцій держави. 4. Еволюція функцій держави. 5. Форми здійснення функцій держави	2	2
5	ТЕМА 5. ФОРМИ ДЕРЖАВИ 1. Форма держави: поняття, структура, значення. Співвідношення історичного типу держави і форми держави. 2. Форма державного правління: поняття і види. Форма державного правління України.	2	2

	3. Форми державно-територіального устрою: поняття і види. Форма державно-територіального устрою України. 4. Державний режим: поняття і види. Державний режим України.		
6	ТЕМА 6. ДЕРЖАВНА ВЛАДА І МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВИ 1. Державна влада: поняття, ознаки, властивості, співвідношення з політичною владою. 2. Механізм та апарат держави: поняття, структура. Механізм держави і його роль у здійсненні функцій держави. 3. Принципи організації та діяльності державного апарату. 4. Поділ влади і система державних органів. 5. Поняття і ознаки державних органів, види державних органів.	2	2
7	ТЕМА 7. ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА СУСПІЛЬСТВА І ДЕРЖАВА 1. Поняття та ознаки політичної системи суспільства., 2. Структура та функції політичної системи суспільства., 3. Типологія політичних систем. 4. Місце держави в політичній системі суспільства.	2	-
8	ТЕМА 8. ГРОМАДЯНСЬКЕ ТА ЙОГО ДЕРЖАВНА ОРГАНІЗАЦІЯ 1. Поняття та ознаки громадянського суспільства. 2. Структура і суть громадянського суспільства. 3. Держава та громадські об'єднання. 4. Держава і місцеве самоврядування.	2	-
9	ТЕМА 9. ДЕМОКРАТИЧНА, ПРАВОВА І СОЦІАЛЬНА ДЕРЖАВА 1. Поняття, принципи і форми демократії 2. Основні підходи співвідношення держави і права 3. Правова держава: ідея, поняття, сутність та ознаки. 4. Сутність і призначення соціальної держави. 5. Історія розвитку демократичної, правової та соціальної держави	2	2
10	ТЕМА 10. ДЕРЖАВА ТА ЛЮДИНА 1. Правовий статус індивіда, його структура та види. 2. Покоління прав людини. 3. Права людини і права громадянина. Система основних прав та свобод людини і громадянина. 4. Юридичні обов'язки людини і громадянина. 5. Система гарантій прав людини і громадянина в сучасній державі. 6. Міжнародні стандарти прав людини. Міжнародний захист прав людини.	2	-
11	ТЕМА 11. ПОХОДЖЕННЯ ПРАВА ТА ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВОРОЗУМІННЯ 1. Основні теорії походження права 2. Сучасні типи та концепції праворозуміння та їх значення для юридичної практики. 3. Сучасні теорії природного права. 4. Нормативний тип розуміння права.	2	-

	5. Соціологічне праворозуміння. 6. Інтегральні концепції праворозуміння.		
12	ТЕМА 12. ПРАВО В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ 1. Поняття і види соціального регулювання. 2. Нормативне регулювання та норми. 3. Правове регулювання, його методи, засоби та форми. 4. Співвідношення норм права і норм моралі. 1. Співвідношення права та інших соціальних регуляторів (право і звичаї; право і релігія; право і корпоративні норми; право і політика).	2	-
13	ТЕМА 13. ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ПРАВА 1. Поняття та ознаки права. 2. Право в об'єктивному і суб'єктивному розумінні. 3. Функції права: поняття та класифікація. 4. Принципи права: поняття та призначення. 5. Класифікація принципів права.	2	2
14	ТЕМА 14. ФОРМИ ПРАВА 1. Поняття «джерело» та «форма права», їх співвідношення. 2. Правовий звичай: поняття, ознаки, види. 3. Юридичний прецедент: поняття, ознаки, види. 4. Нормативний договір: поняття, ознаки, класифікація. 5. Релігійний текст як джерело права. 6. Юридична доктрина. 7. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, класифікація.	2	-

II семестр

МОДУЛЬ 4. ДИНАМІКА ТА ДІЯ ПРАВА

1	ТЕМА 15. НОРМА ПРАВА 1. Поняття правової норми та її ознаки. 2. Види правових норм. Практичне значення класифікації правових норм. 3. Логічна структура правової норми. Структурні елементи норми права. 4. Способи викладення норм права. 5. Співвідношення норми права і статті нормативно-правового акта.	2	2
2	ТЕМА 16. СИСТЕМА ПРАВА ТА СИСТЕМА ЗАКОНОДАВСТВА 1. Система права: поняття, ознаки, елементи системи права. 2. Галузь права як базовий елемент системи права. 3. Критерії розмежування галузей права. 4. Приватне і публічне право.	2	-

	5. Матеріальне і процесуальне право. 6. Система законодавства: поняття та структура		
3	ТЕМА 17. ПРАВОВІ СИСТЕМИ СУЧАСНОСТІ 1. Правова система суспільства: поняття та структура 2. Типологія права та правових систем. Критерії класифікації сімей правових систем. 3. Прецедентний тип правових систем 4. Нормативно-актний тип правових систем 5. Релігійний тип правових систем 6. Звичаєво-традиційний тип правових систем 7. Правова система України	2	
4	ТЕМА 18. ПРАВОСВІДОМІСТЬ І ПРАВОВА КУЛЬТУРА 1. Поняття і структура правосвідомості. 2. Види, рівні та функції правосвідомості. 3. Правова культура особистості та правова культура суспільства. 4. Професійна правосвідомість і правова культура юриста. 5. Деформації правосвідомості. 6. Правове виховання та правова соціалізація.	2	
5	ТЕМА 19. СУБ'ЄКТИ ПРАВА 1. Суб'єкти права: поняття та види 2. Фізичні особи як суб'єкти права 3. Юридичні особи: поняття, ознаки, види 4. Соціальна спільнота як суб'єкт права 5. Держава як суб'єкт права	2	2
6	ТЕМА 20. РЕАЛІЗАЦІЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАВА 1. Реалізація права: поняття, ознаки та форми. 2. Правозастосування як форма правореалізації. Поняття і відмінні ознаки правозастосування. 3. Стадії процесу застосування права. Вимоги належного правозастосування. 4. Акти застосування права: поняття, особливості, види. 5. Прогалини у праві: поняття, способи їх подолання та усунення. 6. Юридичні колізії і способи їх вирішення.	2	2
7	ТЕМА 21. ПРАВОВІ ВІДНОСИНИ 1. Правовідносини: поняття, ознаки і види. 2. Структура правовідносин. 3. Об'єкти правовідносин. 4. Суб'єктивне право і юридичний обов'язок. Законний інтерес. 5. Поняття і класифікація юридичних фактів.	2	2
8	ТЕМА 22. ПРАВОНАЧУЩА ПОВЕДІНКА 1. Правоначуща поведінка, її ознаки та види.	2	2

	<p>2. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.</p> <p>3. Правопорушення: поняття, ознаки, види.</p> <p>4. Юридичний склад правопорушення.</p> <p>5. Нетипові види правозначущої поведінки.</p>		
9	<p>ТЕМА 23. ЮРИДИЧНІ НАСЛІДКИ ПРАВОЗНАЧУЩОЇ ПОВЕДІНКИ. ЮРИДИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ</p> <p>1. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності.</p> <p>2. Позитивна юридична і негативна юридична відповідальність.</p> <p>3. Мета і функції юридичної відповідальності.</p> <p>4. Принципи ретроспективної юридичної відповідальності.</p> <p>5. Галузеві особливості негативної юридичної відповідальності.</p>	2	-
10	<p>ТЕМА 24. ПРАВОУТВОРЕННЯ, ПРАВОТВОРЧІСТЬ, ЗАКОНОТВОРЧІСТЬ</p> <p>1. Поняття і ознаки правоутворення. Правоутворення і правотворчість.</p> <p>2. Правотворчість: поняття, ознаки, функції.</p> <p>3. Принципи правотворчості. Види правотворчості.</p> <p>4. Поняття і основні стадії законотворчості.</p> <p>5. Поняття і форми систематизації нормативно-правових актів.</p>	2	-
11	<p>ТЕМА 25. ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА, ЗАКОННІСТЬ І ПРАВОПОРЯДОК</p> <p>1. Верховенство права: різні підходи.</p> <p>2. Законність: поняття та вимоги (принципи).</p> <p>3. Система загальносоціальних та юридичних гарантій законності.</p> <p>4. Правопорядок і його співвідношення з громадським порядком.</p> <p>5. Проблема формування світового правопорядку.</p>	2	-
12	<p>ТЕМА 26. ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВОВИХ НОРМ</p> <p>1. Поняття та значення тлумачення правових норм. Суб'єкти тлумачення норм права.</p> <p>2. Офіційне та неофіційне тлумачення норм права.</p> <p>3. Способи (прийоми) тлумачення норм права.</p> <p>4. Види юридичного тлумачення за обсягом.</p> <p>5. Акти офіційного тлумачення (інтерпретаційні акти).</p>	2	-
13	<p>ТЕМА 27. ЮРИДИЧНА ПРАКТИКА, ЮРИДИЧНИЙ ПРОЦЕС, ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА</p> <p>1. Поняття і структура юридичної практики. Види юридичної практики.</p> <p>2. Судова практика як вид діяльності та практичний досвід.</p> <p>3. Юридичний процес: поняття, ознаки, стадії та види</p> <p>4. Юридична техніка.</p> <p>5. Правові презумпції, аксіоми, фікції.</p>	2	-
14	<p>ТЕМА 28. МЕХАНІЗМ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ</p> <p>1. Механізм правового регулювання, його елементи і стадії.</p> <p>2. Правові акти, їх види і співвідношення.</p>	2	-

	3. Заохочення і обмеження у праві. 4. Правова політика: поняття, види, форми, принципи.		
	Всього	56	20

7.САМОСТІЙНА РОБОТА

До самостійної роботи студентів щодо вивчення дисципліни «Теорія держави і права» включаються:

1. Знайомство з науковою та навчальною літературою відповідно зазначених у програмі тем.
2. Опрацювання лекційного матеріалу.
3. Підготовка до практичних занять.
4. Консультації з викладачем протягом семестру.
5. Самостійне опрацювання окремих питань навчальної дисципліни.
6. Підготовка та виконання індивідуальних завдань у вигляді есе, рефератів тощо.
7. Підготовка до підсумкового контролю.

Тематика та питання до самостійної підготовки та індивідуальних завдань

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Тема 1. Теорія держави і права як наука та навчальна дисципліна 1. Місце теорії держави і права в сучасній юриспруденції. 2. Функції теорії держави і права <u>Реферат</u> Взаємозв'язок теорії держави і права з іншими науками. Сучасне розуміння системи юридичних наук.	4	7
2	Тема 2. Методологія теорії держави і права 1. Міждисциплінарні та спеціально-юридичні методи теорії держави і права. <u>Реферат</u> Порівняльне правознавство (юридична компаративістика).	4	7
3	Тема 3. Історичні та соціальні передумови буття держави і права 1. Східний та західний шляхи виникнення держави. 2. Історичні типи держави та права. <u>Реферат</u> Нетрадиційні теорії походження держави і права.	4	7
4	Тема 4. Поняття, ознаки та функції держави 1. Форми здійснення функцій держави <u>Реферат</u>	4	7

	Плюралізм у розумінні та визначенні держави. Сутність та призначення держави в сучасному суспільстві. Нетрадиційні підходи до типології держави. Функції сучасної держави.		
5	Тема 5. Форми держави 1. Державний режим України. Реферат Нетипові форми держави.	4	7
6	Тема 6. Державна влада і механізм держави 1. Поділ влади і система державних органів. Реферат Види державних органів	4	7
7	Тема 7. Політична система суспільства і держава 1. Місце держави в політичній системі суспільства. Реферат Види політичної влади Правова політика сучасної Української держави.	4	7
8	Тема 8. Громадянське суспільство та його державна організація 1. Держава і місцеве самоврядування. Реферат Сутність та принципи громадянського суспільства. Проблеми становлення в Україні громадянського суспільства.	4	7
9	Тема 9. Демократична, правова і соціальна держава 1. Історія розвитку демократичної, правової та соціальної держави Реферат Україна як демократична і правова держава	4	7
10	Тема 10. Держава та людина 1. Міжнародні стандарти прав людини. Реферат Міжнародний захист прав людини.	4	7
11	Тема 11. Походження права та основні концепції праворозуміння 1. Соціологічне праворозуміння. Реферат Інтегральні концепції праворозуміння	5	7
12	Тема 12. Право в системі соціального регулювання 1. Співвідношення права та інших соціальних регуляторів (право і звичаї; право і релігія; право і корпоративні норми; право і політика).	4	7

	Реферат Соціальні норми: система та ієрархія. Право і релігія. Право і політика.		
13	Тема 13. Поняття та сутність права 1.Класифікація принципів права. Реферат Право як явище цивілізації і культури. Інструментальна цінність права.	5	7
14	Тема 14. Форми права 1.Релігійний текст як джерело права. 2.Юридична доктрина. Реферат Джерело і форма права: співвідношення понять. Закон – основна форма права сучасних держав. Норми міжнародного права як джерело права України.	4	7

2-й семестр

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		денна форма	заочна форма
1	Тема 15. Норма права 1.Способи викладення норм права. Співвідношення норми права і статті нормативно-правового акту. Реферат Правова норма як інформація. Правова норма – первинний елемент права. Способи викладення правових норм у статтях нормативно-правових актів.	4	7
2	Тема 16. Система права та система законодавства 1.Приватне і публічне право. 2.Система законодавства: поняття та структура Реферат Система права і правова система України та їх співвідношення.	4	7
3	Тема 17. Правові системи сучасності 1.Релігійний тип правових систем 2.Звичаєво-традиційний тип правових систем Реферат Особливості джерел права в сучасних правових системах.	4	7

	Правова акультурація.		
4	Тема 18. Правосвідомість і правова культура 1.Деформації правосвідомості. 2.Правове виховання та правова соціалізація Реферат Співвідношення права і правосвідомості. Шляхи подолання правового нігілізму. Правова культура як фактор модернізації суспільства.	4	7
5	Тема 19. Суб'єкти права 1.Соціальна спільнота як суб'єкт права Реферат Держава як суб'єкт права.	4	8
6	Тема 20. Реалізація та застосування права 1.Прогалини у праві: поняття, способи їх подолання та усунення. 2.Юридичні колізії і способи їх вирішення. Реферат Реалізація права і правова поведінка. Реалізація права в діяльності органів внутрішніх справ. Механізм реалізації права.	4	8
7	Тема 21. Правові відносини 1.Суб'єктивне право і юридичний обов'язок. Законний інтерес. Реферат Поняття і класифікація юридичних фактів.	4	8
8	Тема 22. Правозначуща поведінка 1.Юридичний склад правопорушення. 2.Нетипові види правозначущої поведінки Реферат Правозначуща поведінка та критерії її класифікації. Правомірна поведінка як соціальна цінність.	4	8
9	Тема 23. Юридичні наслідки правозначущої поведінки. Юридична відповідальність 1.Галузеві особливості негативної юридичної відповідальності. Реферат Конституційні основи юридичної відповідальності. Позитивна та негативна юридична відповідальність у сфері освіти.	4	7
10	Тема 24. Правоутворення, правотворчість, законотворчість 1.Поняття і форми систематизації нормативно-правових актів. Реферат Судова правотворчість в Україні.	4	7

11	Тема 25. Верховенство права, законність і правопорядок 1. Проблема формування світового правопорядку. Реферат Співвідношення правопорядку та правозаконності. Співвідношення законності та демократії. Галузевий правопорядок.	4	7
12	Тема 26. Тлумачення правових норм 1. Види юридичного тлумачення за обсягом. 2. Акти офіційного тлумачення (інтерпретаційні акти). Реферат Принципи тлумачення права. Тлумачення права у процесі діяльності правоохоронних органів. Співвідношення правотворчості та право інтерпретації.	4	7
13	Тема 27. Юридична практика, юридичний процес, юридична техніка 1. Види юридичного процесу. 2. Юридична техніка. Реферат Правові аксіоми. Правові презумпції. Правові фікції.	4	7
14	Тема 28. Механізм правового регулювання 1. Правова політика: поняття, види, форми, принципи. Реферат Структура методу правового регулювання. Ефективність механізму правового регулювання.	4	7
Всього		114	200

8. ВИДИ ТА МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Робоча програма навчальної дисципліни передбачає наступні види та методи контролю:

Види контролю	Складові оцінювання
поточний контроль , який здійснюється у ході: проведення практичних занять, виконання індивідуального завдання; проведення консультацій та відпрацювань.	50%
підсумковий контроль , який здійснюється у ході проведення іспиту (заліку).	50%

Методи діагностики знань (контролю)	фронтальне опитування; наукова доповідь, реферати, усне повідомлення, індивідуальне опитування; робота у групах; розв'язання ситуаційних завдань, кейсів, практичних завдань, залік, іспит.
--	---

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

Питання до заліку

1. Поняття юриспруденції та її склад.
2. Юридичні науки: поняття та система.
3. Об'єкт та предмет теорії держави і права.
4. Місце теорії держави і права в сучасній юриспруденції.
5. Функції теорії держави і права.
6. Методологія юридичної науки: поняття та система.
7. Загальні та загальнонаукові методи теорії держави і права.
8. Міждисциплінарні та спеціально-наукові методи теорії держави і права.
9. Поняттєво-категорійний апарат юриспруденції.
10. Поняття суспільства та його структура.
11. Влада як соціальний інститут.
12. Соціальна влада і соціальні норми у первісному суспільстві.
13. Основні теорії походження держави і права.
14. Закономірності виникнення права і держави.
15. Основні способи формування права.
16. Східний та західний шляхи виникнення держави.
17. Історичні типи держави та етапи розвитку права.
18. Держава: поняття та основні ознаки.
19. Атрибути держави.
20. Функції держави: поняття та класифікація.
21. Форми здійснення функцій держави.
22. Форма держави: поняття, структура, значення.
23. Форма державного правління: поняття і види.
24. Форма державного правління України.
25. Форми державно-територіального устрою: поняття і види.
26. Форма державно-територіального устрою України.
27. Державний режим: поняття і види.
28. Державний режим України.
29. Державна влада: поняття, ознаки, властивості, співвідношення з політичною владою.
30. Механізм держави: поняття, структура. Механізм держави і його роль у здійсненні функцій держави.
31. Державний апарат та його структура.
32. Принципи організації та діяльності державного апарату.
33. Поняття і ознаки державного органу.
34. Види державних органів.
35. Поділ влади і система державних органів.

36. Держава та громадські об'єднання.
37. Держава і місцеве самоврядування.
38. Поняття, ознаки, структура і суть громадянського суспільства.
39. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
40. Держава і соціальне партнерство.
41. Поняття, принципи і форми демократії.
42. Співвідношення держави і права.
43. Правова держава: ідея, поняття, сутність та ознаки.
44. Сутність і призначення соціальної держави.
45. Екологічна держава.
46. Культурна (естетична) держава.
47. Правовий статус індивіда: поняття, структура, види.
48. Права людини і права громадянина.
49. Юридичні обов'язки людини і громадянина.
50. Система гарантій прав людини в демократичній державі.

Питання до іспиту

1. Поняття юриспруденції та її склад.
2. Юридичні науки: поняття та система.
3. Об'єкт та предмет теорії держави і права.
4. Місце теорії держави і права в сучасній юриспруденції.
5. Функції теорії держави і права.
6. Методологія юридичної науки: поняття та система.
7. Загальні та загальнонаукові методи теорії держави і права.
8. Міждисциплінарні та спеціально-наукові методи теорії держави і права.
9. Поняття суспільства та його структура
10. Соціальні інститути.
11. Влада як соціальний інститут.
12. Характеристика соціальної влади і соціальних норм у первісному суспільстві.
13. Основні теорії походження держави і права.
14. Закономірності виникнення права і держави.
15. Основні способи формування права.
16. Історичні типи держави.
17. Держава: поняття та основні ознаки.
18. Атрибути держави.
19. Функції держави: поняття та класифікація.
20. Характеристика основних внутрішніх і зовнішніх функцій держави. Еволюція функцій держави.

21. Форми здійснення функцій держави.
22. Форма держави: поняття, структура, значення. Співвідношення історичного типу держави і форми держави.
23. Форма державного правління: поняття і види. Форма державного правління України.
24. Форми державно-територіального устрою: поняття і види. Форма державно-територіального устрою України.
25. Державний режим: поняття і види. Державний режим України.
26. Державна влада: поняття, ознаки, властивості, співвідношення з політичною владою.
27. Механізм держави: поняття, структура. Механізм держави і його роль у здійсненні функцій держави.
28. Механізм держави і державний апарат. Структура державного апарату.
29. Принципи організації та діяльності державного апарату.
30. Поняття і ознаки державних органів, види державних органів.
31. Проблема поділу влади і система державних органів.
32. Політична система суспільства: поняття, структура, функції
33. Держава і місцеве самоврядування.
34. Громадянське суспільство: становлення концепції.
35. Поняття, ознаки, структура і суть громадянського суспільства.
36. Співвідношення громадянського суспільства і держави.
37. Поняття, принципи і форми демократії.
38. Співвідношення держави і права.
39. Правова держава: ідея, поняття, сутність та ознаки.
40. Сутність і призначення соціальної держави.
41. Правовий статус індивіда: поняття, структура, види.
42. Історія ідей прав людини. Теорія поколінь прав людини.
43. Права людини і права громадянина. Система основних прав та свобод людини і громадянина. Юридичні обов'язки особистості.
44. Система гарантій прав особистості в демократичній державі.
45. Міжнародні стандарти у сфері прав людини. Міжнародний захист прав людини.
46. Сучасні типи та концепції праворозуміння та їх значення для юридичної практики.
47. Сучасні теорії природного права.
48. Нормативний тип розуміння права.
49. Соціологічне праворозуміння.
50. Інтегральні концепції праворозуміння.
51. Поняття та ознаки позитивного (юридичного) права.
52. Право в об'єктивному і суб'єктивному розумінні.
53. Функції права: поняття та класифікація.
54. Принципи права: поняття та класифікація.
55. Поняття і види соціального регулювання.
56. Нормативне регулювання та норми.
57. Правове регулювання, його методи, засоби та форми.

58. Співвідношення норм права і норм моралі.
59. Співвідношення права та інших соціальних регуляторів (право і звичаї; право і релігія; право і корпоративні норми; право і політика).
60. Поняття правової норми та її ознаки.
61. Види правових норм. Практичне значення класифікації правових норм.
62. Структурні елементи норми права.
63. Способи викладення норм права. Співвідношення норми права і статті нормативно-правового акта.
64. Система права: поняття, ознаки, елементи системи права.
65. Галузь права як базовий елемент системи права.
66. Інститут права: поняття і види.
67. Критерії розмежування галузей права.
68. Приватне і публічне право.
69. Матеріальне і процесуальне право.
70. Правовий звичай: поняття, ознаки, види.
71. Юридичний прецедент: поняття, ознаки, види.
72. Нормативний договір: поняття, ознаки, класифікація.
73. Нормативно-правовий акт: поняття, ознаки, класифікація.
74. Закони: поняття, ознаки, види.
75. Підзаконні нормативно-правові акти: поняття, ознаки, види.
76. Система законодавства та її співвідношення з системою права
77. Дія нормативно-правових актів у часі, у просторі та за колом осіб.
78. Суб'єкти права: поняття та види
79. Фізичні особи як суб'єкти права
80. Юридичні особи: поняття, ознаки, види
81. Поняття і ознаки правоутворення. Правоутворення і правотворчість.
82. Правотворчість: поняття, ознаки, функції.
83. Принципи правотворчості.
84. Види правотворчості.
85. Поняття і основні стадії законотворчості.
86. Поняття і форми систематизації нормативно-правових актів.
87. Тлумачення норм права: поняття, мета та значення.
88. Види тлумачення норм права.
89. Способи (прийоми) тлумачення норм права.
90. Акти тлумачення права (інтерпретаційно-правові акти): поняття, ознаки та види.
91. Реалізація права: поняття, ознаки та форми.
92. Правозастосування як форма правореалізації. Поняття і відмінні ознаки правозастосування.
93. Стадії процесу застосування права. Вимоги належного правозастосування.
94. Акти застосування права: поняття, особливості, види.

95. Прогалини у праві: поняття, способи їх подолання та усунення.
96. Юридичні колізії і способи їх вирішення.
97. Поняття, ознаки і види правових відносин.
98. Структура правовідносин.
99. Об'єкти правовідносин: поняття і види.
100. Зміст правовідносин.
101. Підстави (передумови) виникнення, змінювання і припинення юридичних відносин.
102. Поняття і класифікація юридичних фактів.
103. Правозначуща поведінка, її ознаки та види.
104. Правомірна поведінка: поняття, ознаки, види.
105. Правопорушення: поняття, ознаки, види.
106. Юридичний склад правопорушення.
107. Юридична відповідальність як різновид соціальної відповідальності.
108. Поняття і структура правосвідомості.
109. Види, рівні та функції правосвідомості.
110. Верховенство права: різні підходи.
111. Законність: поняття та вимоги (принципи).
112. Система загальносоціальних та юридичних гарантій законності.
113. Правопорядок і його співвідношення з громадським порядком.
114. Проблема формування світового правопорядку.
115. Механізм правового регулювання, його елементи і стадії.
116. Правові акти, їх види і співвідношення.
117. Правова система суспільства: поняття та структура
118. Типологія права та правових систем. Критерії класифікації сімей правових систем.
119. Прецедентний тип правових систем
120. Правова система України

**9. ОЦІНЮВАННЯ ПОТОЧНОЇ, САМОСТІЙНОЇ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З ПІДСУМКОВИМ КОНТРОЛЕМ У ФОРМІ ЕКЗАМЕНУ/ ЗАЛІКУ**

Денна форма навчання			
Поточний контроль			
Види роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи на семінарських (практичних) заняттях			
1.1. Підготовка до практичних занять	Відповідно до робочої програми та розкладу занять	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час практичних занять	25
Виконання завдань для самостійного опрацювання			
1.2. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виносяться на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР ¹ , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
1.3. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до розкладу занять і графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе)	10
1.4. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час аудиторних занять або ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	5
Разом балів за поточний контроль			50
Підсумковий контроль залік, іспит			50
Всього балів			100

Заочна форма навчання			
Поточний контроль			
Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальний відсоток оцінювання
Систематичність і активність роботи під час аудиторних занять			

¹ Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентами

1.1. Підготовка до аудиторних занять	Відповідно до розкладу	Перевірка обсягу та якості засвоєного матеріалу під час аудиторних занять	15
За виконання контрольних робіт (завдань)			
1.2. Підготовка контрольних робіт	-//-	Перевірка контрольних робіт (завдань)	15
Виконання завдань для самостійного опрацювання			
1.3. Підготовка програмного матеріалу (тем, питань), що виноситься на самостійне вивчення	-//-	Розгляд відповідного матеріалу під час аудиторних занять або ІКР ² , перевірка конспектів навчальних текстів тощо	10
Виконання індивідуальних завдань (науково-дослідна робота студента)			
2.1. Підготовка реферату (есе) за заданою тематикою	Відповідно до графіку ІКР	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час ІКР	5
2.3. Інші види індивідуальних завдань, в т.ч. підготовка наукових публікацій, участь у роботі круглих столів, конференцій тощо.	-//-	Обговорення результатів проведеної роботи під час ІКР, наукових конференцій та круглих столів.	5
Разом балів за поточний контроль			50
Підсумковий контроль <i>залік, іспит</i>			50
Всього балів підсумкової оцінки			100

Таблиця відповідності результатів контролю знань за різними шкалами

Сума балів за 100-бальною шкалою	Шкала ECTS	Національна шкала	Оцінка за національною шкалою	
			для екзамену	для заліку
90-100	A	відмінно	відмінно	зараховано
82-89	B	дуже добре	добре	
74-81	C	добре	задовільно	
64-73	D	задовільно		
60-63	E	достатньо		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторної здачі семестрового контролю	незадовільно	не зараховано
1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням залікового кредиту	незадовільно	не зараховано

² Індивідуально-консультативна робота викладача зі студентами

10. КРИТЕРІЇ ПІДСУМКОВОЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ (для іспиту / заліку)

Рівень знань оцінюється:

- «відмінно» / «зараховано» А - від 90 до 100 балів. Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно знаходити та опрацьовувати необхідну інформацію, демонструє знання матеріалу, проводить узагальнення і висновки. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, під час яких давав вичерпні, обґрунтовані, теоретично і практично правильні відповіді, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «добре» / «зараховано» В - від 82 до 89 балів. Студент володіє знаннями матеріалу, але допускає незначні помилки у формуванні термінів, категорій, проте за допомогою викладача швидко орієнтується і знаходить правильні відповіді. Був присутній на лекціях та семінарських заняттях, має конспект з виконаними завданнями до самостійної роботи, презентував реферат (есе) за заданою тематикою, проявляє активність і творчість у науково-дослідній роботі;

- «добре» / «зараховано» С - від 74 до 81 балів. Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, але дає недостатньо обґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, реферату та активність у науково-дослідній роботі;

- «задовільно» / «зараховано» D - від 64 до 73 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на середньому рівні, допускає помилки, серед яких є значна кількість суттєвих. При цьому враховується наявність конспекту з виконаними завданнями до самостійної роботи, рефератів (есе);

- «задовільно» / «зараховано» E - від 60 до 63 балів. Студент був присутній не на всіх лекціях та семінарських заняттях, володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні, на всі запитання дає необґрунтовані, невичерпні відповіді, допускає помилки, має неповний конспект з завданнями до самостійної роботи.

- «незадовільно з можливістю повторного складання» / «не зараховано» FX – від 35 до 59 балів. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.

- «незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни» / «не зараховано» F – від 0 до 34 балів. Студент не володіє навчальним матеріалом.

11. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Бобровник С.В. Загальна теорія права. Нормативний курс : підруч. дл студентів-юристів. К.: Юрінком Інтер, 2021. 576 с.
2. Погорілко В.Ф., Шпиталенко Г.А. П. Правознавство: Підручник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Каравела, 2013. 592 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія права і держави. 4-е видання, стереотипне. Підручник. К. : Алерта, 2021. 528 с.
4. Стратонов М.В., Кельман М.С. Загальна теорія права: Підручник. Вид. 6-те, допов. Херсон : Олді-Плюс, 2020. 720 с.
5. Теорія держави і права : навчальний посібник / Крестовська Н.М., Матвєєва Л. Г., Тицька Я.О., Атаманова Н.В., Арабаджи Н.Б. Міжнародний гуманітарний університет. О.: ТОВ НВП «Інтерсервіс», 2021. 194 с.

Додаткова

6. Арабаджи Н.Б. Аксиологія сучасного правового порядку : монографія. Міжнародний гуманітарний ун-т. Херсон : Олді-плюс, 2014. 188 с.
7. Вступ до теорії правових систем» / За заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко: Монографія. К.: Видавництво «Юридична думка», 2006. 432 с.

8. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів 3-14 юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків: Право, 2002. 432с.
9. Кельзен Г. Чисте Правознавство. З додатком: Проблема справедливості Пер. з нім. О. Мокровольського. К: Юніверс, 2004. 496 с.
10. Кравчук М. В. Теорії держави і права (опорні конспекти) : навч. посіб. К. : Атіка, 2003. 288 с.
11. Кельман М. С., Мурашин О. Г. Загальна теорія держави та права: методологічні проблеми розвитку та системний аналіз: монографія Тернопіль: Терно-граф, 2007 477 с.
12. Тлумачення у правовій сфері : методичні матеріали для студентів за спеціальністю "Правознавство" / А. Ф. Крижановський, Н. Б. Арабаджи; Міжнар. гуманіт. ун-т. Херсон : Олді-плюс, 2015. 87 с.

Інформаційні ресурси

http://portal.rada.gov.ua	Офіційний веб-сайт Верховної Ради України
http://www.kmu.gov.ua	Урядовий портал України
http://partnerstvo.com.ua/	Закони України
http://www.uapravo.net/	Законодавство України
http://pravoznavec.com.ua	Правознавець: Електронна бібліотека юридичної літератури
http://www.urist.in.ua/	Український юридичний форум
http://yurist-online.com/uslugi/yuristam/knigi/	Книги та підручники з права України
http://www.nbu.gov.ua	Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського